

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.34:332.142

Гречко А. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ

У статті висвітлено питання, пов'язані з податковим стимулюванням розвитку регіональних суб'єктів. Обґрунтовано значення такого інструмента фіскального стимулювання для розвитку регіональних суб'єктів господарювання, як податкові пільги, а також визначено їх класифікаційні ознаки. Окреслено низку недоліків та потенційних ризиків, пов'язаних як з особливостями вітчизняної системи, так і зі специфікою фіскального інструмента. Досліджено досвід застосування інструментів стимулювання регіональних суб'єктів господарювання розвинених країн світу через впровадження диференційованих податкових пільг, а також скасування податків для конкретних регіональних суб'єктів або певного регіону. Обґрунтовано, що зменшення надходжень до бюджетів різних рівнів внаслідок надання податкових пільг компенсується.

Ключові слова: фіскальне стимулювання, податкові пільги, сталий розвиток, суб'єкти господарювання, податкова політика, система оподаткування.

Постановка проблеми. Бурхливий розвиток ключових економік світу супроводжується активною генерацією інновацій, інформатизацією та глобалізацією світової економіки. Однак зворотний ефект виявляється у загрозі надмірної політизації та появі структурних передумов розвитку глобальної рецесії. Відсутність прогнозованості глобальних процесів разом з відсутністю внутрішньої стабільності актуалізують потребу дослідження та побудови таких механізмів стимуляції розвитку ефективної економічної кон'юнктури, які б дали змогу забезпечити стабільність процесів економічного зростання всередині країни разом зі стійкістю до дестабілізуючих факторів глобального економічного середовища. Становище України лише погіршується внаслідок відсутності сильного інституційного поля, що ускладнює вирішення проблем регіональних асиметрій та низки структурних дисфункцій вітчизняної економіки, а також є центральною проблемою її довгострокового розвитку. В таких умовах раціональне використання інструментарію державної фіскальної політики, засноване на побудові системи фіскальних стимулів та мотивацій, сприятиме як розбудові інституціональних структур, так і вирішенню реальних проблем регіонального рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд проблем регіонального розвитку та організації ефективної фіскальної політики широко здійснюється в роботах українських дослідників. Ґрунтовно висвітлені питання визначення основних категорій та понять фіскальної системи, особливостей застосування базових інструментів бюджетної та податкової політики, ключові напрями вирішення проблем наявних регуляторних механізмів, що лежать у площині фіскальних трансформацій. Великий теоретико-методологічний доробок та високу практичну цінність мають роботи таких вчених, як О. Алімов, В. Боголюбов, Б. Болдирев, М. Бутко, Г. Возняк, І. Вахович, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Гончаренко, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Дем'янишин, Ю. Іванов, І. Заверуха, Г. Калетнік, А. Крисоватий, В. Осецький, В. Опарін, В. Пила, А. Садовенко, І. Усков, Л. Чернюк, О. Шишко.

Податкове стимулювання за рахунок надання податкових пільг в інноваційній сфері задля сприяння сталому розвитку регіонів досліджували Л. Касьянова, О. Марченко, О. Молдован, А. Никифоров, І. Точиліна, Д. Чеберкус та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, попри значну кількість теоретичних напрацювань у цьому напрямі, актуальною залишається потреба дослідження питань побудови ефективної фіскальної системи, спрямованої на поживлення діяльності регіональних суб'єктів, активізацію інвестиційно-інноваційних процесів, а також досягнення сталого розвитку регіонів та країни загалом.

Мета статті полягає у визначенні напрямів податкового стимулювання розвитку регіональних суб'єктів. Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

- обґрунтовано значення податкових пільг для сталого розвитку регіонів;
- наведено функціональну класифікацію податкових пільг;
- визначено виникнення можливих ризиків під час застосування фіскальних стимулів у вигляді податкових пільг;
- з'ясовано досвід країн світу у сфері застосування податкових пільг щодо суб'єктів, що здійснюють НДДКР.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні одним з ключових напрямів державного регулювання, чий інструментарій дає змогу ефективно мобілізувати активність підприємницького сектору та стимулювати процеси сталого розвитку регіонів та країни загалом, є бюджетно-податкова політика.

Одним із суперечливих елементів державної політики в підтримці підприємництва є податкова політика. Це виражається в тому, що, з одного боку, державою декларується підтримка підприємницької діяльності шляхом запровадження різних режимів оподаткування, а з іншого боку, відсутній реальний механізм їх застосування, зокрема відсутні відстрочки зі сплати податків та податкові канікули для підприємництва. Слід також відзначити той факт, що податкова політика має централізований характер, що мінімізує

можливості державної підтримки на регіональному рівні [3, с. 258].

Якісною характеристикою системи оподаткування в будь-якій державі є гнучкість, що дає змогу виконувати роль регулятора економіки, вибірково та тимчасово знижуючи податкові ставки за окремими податками, зважаючи на те, що податки є не тільки способом формування державних доходів, але й важелем впливу на економічну поведінку суб'єктів господарювання [1, с. 234].

Велике значення для розвитку регіональних суб'єктів господарювання як інструмента фіскального стимулювання мають податкові пільги. Сама природа та економічний зміст податкової пільги передбачає повне або часткове звільнення платника від певних податкових зобов'язань задля стимулювання тих чи інших економічних, інвестиційних, інноваційних або соціальних процесів [9, с. 209]. Різноманітність податкових пільг як фіскального інструмента дає змогу класифікувати їх за широким спектром ознак. Поширеним є такий розподіл податкових пільг відповідно до форми, в якій вони реалізуються: податкова знижка, податковий кредит, зменшення податкової ставки або повне звільнення від сплати податку.

На нашу думку, найбільш змістовною та повною є функціональна класифікація податкових пільг, яка дає змогу оцінити їх як інструмент стимулювання відповідно до сфер, завдань та цілей запровадження такої пільги. Використовуючи цю класифікаційну ознаку, можемо виділити такі види пільг:

1) галузеві пільги, спрямовані на підтримку окремих галузей або секторів економіки в умовах нестабільної ринкової кон'юнктури чи в рамках державних пріоритетів розвитку; можуть мати як короткостроковий (заходи оперативної підтримки окремих галузей), так і довгостроковий характер (відповідно до пріоритетних напрямів розвитку задля активізації економічної діяльності в стратегічних сферах економіки задля перспективного збільшення податкових надходжень);

2) інвестиційні пільги, орієнтовані на поглиблення інвестиційної активності в окремих галузях або країні загалом, реінвестування прибутку, модернізацію виробництва; основними формами надання є інвестиційні знижки, «податкові канікули», спеціальні податкові ставки;

3) інноваційні пільги, спрямовані на стимулювання інноваційних процесів на вітчизняних підприємствах, найчастіше здійснюються у формі інноваційної податкової знижки або податкового кредиту у вигляді суми вартості сучасного устаткування або проведених НДДКР;

4) екологічні пільги, що застосовуються задля мотивування до вжиття суб'єктами економічної діяльності природоохоронних заходів, впровадження безвідходних та ресурсозберігаючих технологій, використання альтернативних джерел енергії, мінімізації викидів токсичних газів та речовин, загальної екологізації виробництва;

5) соціальні пільги, що реалізуються в контексті виконання соціальної функції держави, фінансування механізмів цінового регулювання, зниження соціальної напруги та забезпечення соціальної справедливості;

Задля формування більш повного та комплексного уявлення про особливості застосування фіскальних стимулів варто розглянути низку недоліків та потенційних ризиків, пов'язаних як з особливостями вітчизняної системи, так і зі специфікою фіскального інструмента:

– слабкість вітчизняного інституційного середовища, що чинить гальмівний вплив на розвиток ринкових структур за рахунок вагомої ролі політичних факторів на стан економічного середовища;

– формалізація системи державних пріоритетів розвитку разом з відсутністю адекватної концепції економічного розвитку, ефективної системи макроекономічного планування;

– відсутність розвинутої податкової культури та культури бізнес-стосунків, що яскраво виявляється в частих випадках приховування оподатковуваних доходів, незаконному лобюванні, корупції;

– неефективна спрямованість пільг, що породжує додаткові вигоди для господарюючого суб'єкта, яких він об'єктивно не потребує (пільгування прибуткових підприємств);

– складність адміністрування, пов'язана з необхідністю організації контролю щодо забезпечення від випадків шахрайства, помилок та інших потенційних можливостей неправомірного отримання пільги;

– потреба збалансування структури бюджетних надходжень, адже надання пільг автоматично передбачає появу певної суми недоотриманих бюджетних коштів, що водночас потребує їх покриття; крім того, сума потенційних вигід від використання пільги має бути порівняною з вартістю її впровадження;

– порушення основоположних принципів ринкової економіки, що спотворює процес об'єктивного прийняття рішень під впливом адміністративних умов, а не ринкової кон'юнктури.

Однак перераховані недоліки мають переважно застережний характер, тобто за умов організації ефективного процесу планування та реалізації системи податкових пільг можна забезпечити керування процесів розвитку. Прикладом цього може слугувати досвід зарубіжних країн.

Корисна практика склалась у США, де за допомогою надання податкових пільг держава заохочує взаємодію підприємств та вищих навчальних закладів щодо науково-дослідних робіт. Підприємства мають право віднімати зі свого валового доходу вартість переданих університетам апаратури й обладнання на безоплатній основі. Це дало змогу створити на базі вищих навчальних закладів країни мережу потужних науково-дослідних центрів [6, с. 40].

Значну увагу ролі фіскальної політики для стимулювання діяльності регіональних суб'єктів господарювання приділяють у країнах Європейського Союзу, оскільки, по-перше, фіскальна політика не вимагає якогось окремого спеціального апарату управління, а по-друге, фіскальна політика може підпорядковуватися визначеним цілям розвитку окремого регіону, що законодавчо закріплюється у відповідній податковій системі конкретної країни.

У європейських країнах часто використовується інструмент стимулювання регіональних суб'єктів господарювання через застосування диференційованих податкових пільг, а також скасування податків для конкретних суб'єктів або певного регіону. Також податкові пільги часто використовуються щодо суб'єктів господарювання, що задіяні в інноваційній сфері та займаються НДДКР. Наприклад, у таких країнах, як Бельгія, Великобританія, Мальта, Польща, Словенія, Угорщина, Чехія, використовують механізм зменшення бази оподаткування шляхом списання додаткових витрат на НДДКР, які перевищують реальні витрати на них [4, с. 60]. У таких країнах, як Бельгія, Великобританія, Греція та Фінляндія,

застосовують механізм зменшення бази оподаткування шляхом прискореної амортизації капітальних витрат [5, с. 143; 7, с. 56]. В Італії, Іспанії, Нідерландах та Португалії для стимулювання діяльності суб'єктів, зайнятих у НДДКР, застосовують податковий кредит. Для суб'єктів, що здійснюють НДДКР у таких країнах, як Австрія, Ірландія та Франція, застосовують нульові або спеціальні ставки податків на прибуток підприємств. В Бельгії та Нідерландах також знижують ставки податків на заробітну плату робітників, зайнятих у НДДКР [8, с. 94].

Досвід багатьох країн світу доводить, що застосування податкових пільг є більш ефективним стимулом сталого розвитку для інноваційного спрямування економічного розвитку регіонів, ніж надання субсидій, оскільки втрати від надходжень до бюджетів різних рівнів компенсуються за рахунок розширення податкової бази, а також за рахунок:

- підвищення економічної ефективності суб'єктів господарювання, відповідно, покращення їх фінансових результатів, що сприяє збільшенню бази оподаткування та надходжень до бюджету податку на прибуток підприємств;

- збільшення доданої вартості продукції, що розширить базу оподаткування непрямыми податками, зокрема податком на додану вартість, відповідно, надходження цього податку до бюджетів різних рівнів;

- підвищення оплати праці робітників через зростання потреби у висококваліфікованих співробітниках, що збільшить надходження податку на доходи фізичних осіб та внесків на соціальне страхування [2, с. 39].

Отже, практика багатьох розвинених країн світу доводить можливість стимулювання сталого розвитку регіонів через надання податкових пільг суб'єктам господарювання, які здійснюють НДДКР. Таке стимулювання інноваційної діяльності сприяє сталому розвитку, тому Україна повинна імплементувати такий досвід до потреб і можливостей регіонів та цілей сталого розвитку. Чітко спрямована та виважена фіскальна політика з урахуванням детермінант фіскальної децентралізації дасть змогу подолати зростання диференціації соціального, економічного та екологічного розвитку регіонів, а також сприяти сталому розвитку. Це вимагає доопрацювань положень податкового законодавства України з урахуванням податкового стимулювання суб'єктів господарювання регіонів.

Розглядаючи питання впливу податкових пільг, звертаємо увагу на ключовий фактор, що

обумовлює сповільнення розвитку процесів фіскального стимулювання та загалом чинить негативний вплив на потенціал розвитку країни в майбутньому. Такою проблемою є постійно зростаюча частка тіньового сектору економіки, тобто тієї частини економіки, яка перебуває поза увагою держави та контролюючих органів. Така проблема є особливо важливою в контексті розгляду питання фіскальної мотивації, адже процеси тінізації негативно впливають на рівень податкоспроможності окремих регіонів та фіскальні можливості місцевих бюджетів, які є фундаментом самої концепції. Основними причинами тінізації є надмірне податкове навантаження на підприємницькі структури та фонди заробітної плати, що спричиняє повсюдне уникнення сплати податків, незаконну зайнятість, «зарплати в конвертах» та інші незаконні дії, внаслідок яких падає податкоспроможність регіону та ефективність виконання зобов'язань бюджетами різних рівнів. Лише погіршують стан масові процеси міграції трудових ресурсів, грошові доходи іноземного походження яких жодним чином не оподатковуються, до того ж зростають ризики соціального забезпечення цих категорій населення в майбутньому.

Висновки. Ключовим податковим елементом фіскального стимулювання є податкова пільга, що є універсальним інструментом мотивування, вплив якого можна якісно варіювати відповідно до кінцевої мети (регіональні, інвестиційні, інноваційні, соціальні або екологічні цілі). Однак їх впровадження має бути узгоджене з деякими ризик-факторами, втіленими в нерозвиненості інституційного середовища, відсутності пріоритетності державного розвитку, низькій бізнес-культурі та важливості ретельного контролю за впровадженням та адмініструванням цих фіскальних інструментів.

Отже, наведені приклади країн світу свідчать про те, що багато уваги приділяється стимулюванню НДДКР суб'єктів господарювання регіонів. Це пояснюється тим, що сталий розвиток базується на інноваційному, екологічно безпечному спрямуванні виробництва. Саме надання податкових пільг, а не субсидіювання суб'єктів регіонів є більш ефективним для досягнення цілей сталого розвитку, що доводить практика багатьох країн світу.

Подальших наукових розвідок вимагають питання застосування податкових пільг як фіскальних стимулів суб'єктів господарювання регіонів щодо екологічних податків.

Список використаних джерел:

1. Загребя І. Податкове стимулювання розвитку підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2013. № 24. С. 232–237.
2. Молдован О. Податкові інструменти стимулювання НДДКР корпоративного сектору: світова практика застосування. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3 (28). С. 38–45.
3. Ротанова Д., Васильєва М., Тарабаєва Н. Налоговое стимулирование предпринимательской деятельности. *Символ науки*. 2016. № 6. С. 257–260.
4. Русак Д. Економічна регіоналізація в країнах ЄС та імплементування позитивного досвіду в концепцію української децентралізації. *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки*. 2015. № 5. С. 54–66.
5. Рябець Н., Тимків І., Дворник І. Імперативи та механізми «нового регіоналізму» в Європейському Союзі в умовах глобальних трансформацій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 7. Ч. 1. С. 141–145.
6. Тарангул Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) : монографія. Ірпінь : Академія ДПС України, 2003. 286 с.
7. Точиліна І. Досвід податкового стимулювання інноваційного розвитку економіки. *Наукові праці НДФІ*. 2016. № 3 (76). С. 54–67.
8. Тульчинська С. Перспективи та домінанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України : монографія. Херсон : Вишемирський В.С., 2014. 210 с.
9. Тульчинський Р. Децентралізація як детермінанта становлення нового регіоналізму в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. Т. 22. Вип. 12 (65). С. 208–211.

Гречко А. В.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

НАЛОГОВОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ СУБЪЕКТОВ

Резюме

В статье освещены вопросы, связанные с налоговым стимулированием развития региональных субъектов. Обосновано значение такого инструмента фискального стимулирования для развития региональных субъектов хозяйствования, как налоговые льготы, а также определены их классификационные признаки. Определен ряд недостатков и потенциальных рисков, связанных как с особенностями отечественной системы, так и со спецификой фискального инструмента. Исследован опыт применения инструментов стимулирования региональных субъектов хозяйствования развитых стран мира через внедрение дифференцированных налоговых льгот, а также отмену налогов для конкретных региональных субъектов или определенного региона. Обосновано, что уменьшение поступлений в бюджеты различных уровней вследствие предоставления налоговых льгот компенсируется.

Ключевые слова: фискальное стимулирование, налоговые льготы, устойчивое развитие, субъекты хозяйствования, налоговая политика, система налогообложения.

Hrechko A. V.

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute”

TAXING IMPROVEMENT OF REGIONAL SUBJECTS DEVELOPMENT

Summary

The article deals with issues related to tax incentives for the development of regional actors. The importance of such a tool of fiscal stimulation for the development of regional business entities as tax privileges is substantiated and their classification characteristics are determined. There are a number of shortcomings and potential risks connected with the features of the domestic system and the specifics of the fiscal instrument. The experience of using incentive instruments of regional economic entities in developed countries of the world through the introduction of differentiated tax breaks, as well as tax cancellation for specific regional actors or a specific region, has been researched. It is substantiated that reduction of receipts to budgets of different levels in the result of granting of tax privileges is compensated.

Keywords: fiscal stimulus, tax privileges, sustainable development, business entities, tax policy, taxation system.